
De gereformeerde theologie van Karl Barth

Ter inleiding

G. van den Brink

Op 10 mei aanstaande is het 125 jaar geleden dat Karl Barth werd geboren. Ik heb niet de indruk dat het momenteel in Nederland of daarbuiten overloopt van initiatieven om dit feit te herdenken. Zo druk en bedrijvig als het is rondom allerlei Reformatieherdenkingen, zo rustig lijkt het te blijven rondom Barths honderdvijfentwintigste geboortedag. Duidt dat op een zieltogende situatie waarin Barths geestelijke erfgenamen momenteel verkeren? Dat zou te snel geconcludeerd zijn. Misschien is 125 gewoon een net wat minder herdenkingswaardig getal dan 450 of 500. Hoe dat ook zij, dat *Theologia Reformata* het stilzwijgen rond dit jubileum nu doorbreekt met een themanummer over Barth en de receptie van Barths theologie, mag enerzijds een wonderlijke speling van de geschiedenis heten, maar kan anderzijds gezien worden als een gepaste poging om iets goed te maken. Juist onze geestelijke voorvaders negeerden Barth immers grotendeels of schreven hem weg, zonder zich (zoals bijvoorbeeld G.C. Berkouwer wel deed) grondig en zelfstandig in hem te verdiepen.

De jonge kerk- en theologiehistoricus dr. C.M. van Driel, zelf van christelijk-gereformeerden huize, geeft in een op basis van grondig archiefwerk geschreven artikel een prachtig gedetailleerd overzicht van hoe deze beide processen in de jaren tot aan de Tweede Wereldoorlog onder hervormd- en christelijk-gereformeerden verliepen. Hij heeft echter ook oog voor de uitzonderingen die de regel bevestigen, zoals die ene christelijk-gereformeerde legerpredikant die ook niet zomaar voor Barth viel maar wel vanuit een wat breder perspectief tot een echte ontmoeting met hem wist te komen. Later zou van hervormd-gereformeerde zijde ds. L. Kievit in dit tijdschrift enkele warme woorden aan Barth wijden ter gelegenheid van diens tachtigste verjaardag. Intussen brengt Van Driel een tot dusver tamelijk onbekend gebleven onderdeel van de Barth-receptie in kaart. We mogen aannemen dat het daarbij om dát onderdeel gaat dat predikanten en via hen gemeenten in de gereformeerde gezindte tot op vandaag beïnvloedt in de houding die zij ten opzichte van Barth innemen. Van Driels onderzoek roept echter wel om een vervolg, waarin de Barth-receptie onder bevindelijk-gereformeerden in en na de Tweede Wereldoorlog ontsloten wordt. Van Driel heeft aangegeven zich ook daar nog

eens op te willen storten, en wie weet komt u het resultaat daarvan in een toekomstig nummer van *ThR* dus nog wel eens tegen. Zijn huidige bijdrage is wat langer dan gebruikelijk in dit tijdschrift, maar wij vonden de inhoud zozeer de moeite waard dat we niet op verdere inkorting hebben aangedrongen.

Voorafgaand aan zijn artikel zijn twee andere bijdragen opgenomen. Het eerste is van de Duitse gereformeerde theoloog prof. Georg Plasger, en gaat over Barth zelf – het is immers goed om bij het begin te beginnen. Plasger, die die al eerder in deze kolommen over Anselmus publiceerde, heeft zich in eerder werk (o.a. in zijn *Habilitationsschrift*) diepgaand beziggehouden met Barths verhouding tot de gereformeerde traditie. Speciaal is hij daarbij ingegaan op de wijze waarop Barth tegen het gezag van de belijdenisgeschriften aankeek. Daarbij kon hij gebruikmaken van een vloed aan materiaal dat juist in de jaren voor de eeuwwisseling beschikbaar was gekomen – met name Barths zgn. Göttinger colleges. Plasgers bijdrage laat helder zien hoezeer Barth in zijn diepgaande betrokkenheid op de belijdenis en het belijden van de kerk in de gereformeerde traditie staat. Ook wordt echter duidelijk hoe en waarom hij rond 1934 nieuwe wegen insloeg, die hem vervreemdden van orthodox-gereformeerde stromingen in Duitsland – stromingen die overigens in de tekening die Plasger geeft nogal wat gelijkenis vertonen met parallelle stromingen in Nederland, zoals de Gereformeerde Bond. Het is aan de lezer, die inmiddels volop kan profiteren van *the benefit of hindsight*, om te beoordelen of Barth destijds de juiste weg wees of zijn opponenten, en wat dat dan al of niet voor vandaag betekent. Het kwam goed uit dat Plasger onze taal nog zozeer machtig bleek, dat hij in staat was zijn bijdrage te schrijven in wat we een vorm van proto-Nederlands zouden kunnen noemen. Zijn tekst is verder ‘vernederlandst’ door redactielid G.C. den Hertog, en vervolgens weer door Plasger geautoriseerd.

Hoe staat het momenteel met de erfenis van Barth in meer algemene zin? Orthodox-gereformeerden hebben soms de neiging te denken dat het met de Barth-beweging wel eens een aflopend zaakje zou kunnen zijn. Geldt voor het Barthianisme – misschien in wat minder geprononceerde vorm, maar toch – niet wat E.P. Meijering regelmatig over de vrijzinnigheid zegt, namelijk dat er misschien nog wel kinderen zijn, maar in elk geval geen kleinkinderen meer? Het is inderdaad goed voorstelbaar dat Barth vooral als bevrijdend ervaren werd door diegenen, die de kaders van een conservatief-gereformeerd milieu als beklemmend gingen ervaren. De theologie van Barth biedt dan immers de mogelijkheid om allerlei ‘ballast’ over boord te gooien maar de kern van het Evangelie te behouden. Ik herinner me nog hoe C. Graafland er tijdens college ooit over klaagde, dat vele studenten van orthodox-gereformeerden huize in de loop van hun studie overgingen naar de als ruimer ervaren theologische

wateren rond Barth en Miskotte. Graafland voegde daar tot zijn verdere verdriet aan toe, dat het daarbij naar zijn inschatting vaak ging om de meest intelligenten uit deze groep studenten. Men kan echter vermoeden dat hun (geestelijk) nageslacht, dat van meet af aan in dat ruimere theologische klimaat is groot geworden, heel wat minder door Barth en diens theologie bekoord werd, en misschien zelfs niet bestand is gebleken tegen de secularisatie. Dat zou voor hedendaagse orthodox-gereformeerden dan weer reden kunnen zijn om toch maar terughoudend te blijven in hun waardering van Barth.

Met deze gedachten in het achterhoofd vroegen we C. van der Kooi, hoogleraar westerse systematische theologie aan de VU, om de huidige stand van zaken rondom de receptie van Barth in kaart te brengen, en dan met name in dat deel van de wereld dat tot zijn leeropdracht behoort – de westerse wereld dus. Dat levert een fascinerend en bijzonder instructief overzicht op, waaruit blijkt dat er met name in Nederland en Duitsland inderdaad wel het een en ander is ingeleverd als het gaat om een vitale omgang met Barth. Van der Kooi laat echter ook zien dat sommige dingen er nog altijd doorgaan, terwijl op andere plekken, en dan met name de Angelsaksische gebieden, Barths erfenis juist weer springlevend is – misschien zelfs meer dan ze ooit geweest is. Het totaalplaatje bood hem in elk geval aanleiding om zijn bijdrage de titel ‘Theologie met ruggengraat’ mee te geven. Is Barths theologie op allerlei punten toch meer context-overstijgend dan we van een afstandje geneigd zijn te denken? En werd ‘onze’ afhoudende reactie misschien ook ingegeven door de manier waarop we allerlei epigonen zo hun eigen (veelal links-radicalen) wegen zagen inslaan met Barths theologische erfenis?

G.C. den Hertog, die samen met schrijver dezes de redactie van dit nummer gecoördineerd heeft, schreef een artikel waarin hij in een autobiografische terugblik uiteenzet hoe zijn eigen weg met Barth is geweest. Die weg blijkt zich inmiddels alweer uit te strekken over een bijbelse periode van veertig jaar. Daarin vielen al vroeg wezenlijke beslissingen. Maar de fascinatie is nooit verdwenen, en het voortdurend willen leren van Barth gaat door. Den Hertog komt dan ook de eer toe in dit tijdschrift als enige ooit een artikel aan Barth gewijd te hebben, en wel aan diens doopleer (hij verdeelde zijn aandacht daarbij overigens over Barth en A. van de Beek, maar toch). Wie de tekst van Den Hertog doorneemt, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat Van der Kooi gelijk heeft in zijn waarneming dat de heftige kritiek die Barth vanuit orthodox-gereformeerde kring ooit ten deel viel goeddeels verstomd is. Niet dat er geen ingrijpende beslissingen vallen die orthodox-gereformeerden nog altijd bepaald niet meemaken, en niet dat er geen kritiek op Barth nodig zou zijn – ook Van der Kooi spreekt over zwakke plekken in diens theologie. Maar doordat de (kerk)politieke verhoudingen veranderd zijn, is het klimaat waarin

het gesprek gevoerd wordt ook anders geworden: ontvankelijker, genuanceerder, en vooral: meer bereid tot leren van datgene wat de kerk in deze man geschonken is. Want hoe je het ook wendt of keert, Barth was natuurlijk een hele grote in de theologie der eeuwen. Ik hoop daarom dat Den Hertog niet de enige is die in deze sfeer met Barth bezig blijft, of in diens voetspoor alsnog met Barth bezig gaat.

Voor wie na dit alles nog meer over Barth wil lezen: redactielid J. Hoek sluit in zijn Focus-artikel aan bij de thematiek van dit nummer, door in zijn bespreking van het proefschrift van R.T. te Velde vooral in te zoomen op de passages die deze aan Barth gewijd heeft. Dat levert nog weer een interessant aanvullend perspectief op, en doet ook recht aan een laag in Te Veldes indrukwekkende boek die, als ik het goed zie, in de recensies die tot dusver verschenen wat onderbelicht bleef.

Tenslotte: de titel van dit themanummer kan licht provocerend overkomen. Maar zij is, zoals uit de bijdrage van Plasger blijkt, niet onjuist: Barth was tot in de vezels van zijn bestaan een gereformeerd theoloog. Het was zijn verlangen om, conform het motto van de gereformeerde Reformatie, telkens opnieuw naar Gods Woord ge-re-formeerd te worden. Tegelijk zal de knipoog in de titel de aandachtige lezer niet ontgaan: het blijft natuurlijk wel de gereformeerde theologie naar de beschrijving *van Karl Barth*. Juist voor de typische vorm die de gereformeerde theologische traditie in zijn denken en handelen aannam, vraagt dit themanummer de aandacht die Barth in dit tijdschrift tot dusverre grotendeels moest ontberen.